

دروس فی علم الاصول

لشہید الصدر

الحلقة الثالثة

درس ۹۷

استاد: حجت الاسلام و المسلمين علم الهدی
آموزشیار: یاسر سعادت

مقدمه

در درس‌های قبل گفتیم که مقدمه بر دو نوع وجودیه و وجوبیه می‌باشد و هر یک از این دو، به دو قسم متقدم و مقارن تقسیم می‌شوند. البته عده‌ای از علما با نظر به ظاهر برخی ادله، قسم سوم را به عنوان قید متأخر به آن افزوده‌اند و برخی نیز قائل به امتناع قید متأخر شده‌اند در این درس دلیل قائلین به امتناع قید متأخر و دلائل قائلین به امکان قید متأخر مطرح می‌شود.

متن درس

و من هنا وقع البحث في إمكان الشروط المتأخر و عدمه، و منشأ الاستشكال هو ان الشرط و القيد بمثابة العلة، أو

جزء العلة للمشروط و المقيد و لا يعقل ان تتأخر العلة، أو شيء من اجزائها زماناً عن المعلول و الا يلزم تأثير

المعدوم في الموجود، لأن المتأخر معدوم في الزمان السابق فكيف يؤثر في وقت سابق على وجوده.

و قد أجيب على هذا البرهان. اما فيما يتعلق بالشرط المتأخر للواجب فبان كون شيء قيداً للواجب مرجعه إلى

تخصيص الفعل بحصة خاصة، و ليس القيد علة، أو جزء العلة للفعل و التخصيص، كما يمكن ان يكون بإضافته إلى

امر مقارن، أو متقدم، كذلك يمكن ان يكون بأمر متأخر. و اما فيما يتعلق بالشرط المتأخر للحكم فبان الحكم تارة

يراد به الجعل، و أخرى يراد به المجعول. اما الجعل فهو منوط بقيود الحكم بوجودها التقديرى للناظر، لا بوجودها

الخارجي كما تقدم. و وجودها للناظر مقارن للجعل. و اما المجعول فهو و ان كان منوطاً بالوجود الخارجي لقيود

الحكم، و لكنه مجرد افتراض و ليس وجوداً حقيقياً خارجياً فلا محذور في إناطته بأمر متأخر.

منشأ قول به وجود قید متأخر

سؤال: چرا برخی قائل به امکان و وجود قید متأخر شده‌اند؟

جواب: ظاهر برخی از ادله، مثل ادله صحت بیع فضولی و ادله‌ای که برای صحت صوم مستحاضه کثیره، غسل شب بعد را شرط می‌داند، موجب شده است که برخی قائل به امکان و وجود قید متأخر شوند.

دلیل قائلین به امتناع شرط متأخر:

سؤال: قائلین به امتناع شرط متأخر چه اشکالی را متوجه وجود شرط متأخر دانسته‌اند؟

جواب: ایشان گفته‌اند قید به منزله علت حکم است؛ به عبارت دیگر هر قیدی علت مقید خودش است و هیچگاه یک علت نمی‌تواند متأخر از معلول خودش باشد؛ زیرا نمی‌شود چیزی که معدوم است و در آینده موجود می‌شود علت برای شیء موجود باشد و محال بودن علیت معدوم برای موجود بدیهی است.

Sc01: ۶: ۵۳

دلیل قائلین به امکان شرط متأخر

سؤال: قائلین به امکان شرط متأخر چگونه به اشکال فوق پاسخ داده‌اند؟

جواب: ایشان شرط و قیدی که محل بحث می‌باشد را بر سه قسم تقسیم کرده‌اند: ۱. شرط و قید واجب ۲. شرط و قید جعل وجوب ۳. شرط و قید فعلیت و تحقق وجوب؛ و برای هر قسم جوابی مستقل داده‌اند. نکته: شرط وجوب بر اساس دو ثبوتی که قبلاً برای آن بیان کردیم به دو قسم تقسیم می‌شود: ۱. وجوب در مرحله جعل مولا ۲. فعلیت و تنجز وجوب در خارج؛ به تعبیر دیگر شارع در یک زمان ، وجوبی را جعل می‌کند و زمانی که قیود آن مجعول در خارج تحقق پیدا کرد مجعول که همان وجوب باشد تحقق و فعلیت پیدا می‌کند.

سؤال: قائلین به امکان شرط متأخر، اشکال قائلین به امتناع شرط متأخر را چگونه پاسخ داده‌اند؟

جواب: شرط و قید واجب به منزله علت نیست؛ بلکه در حقیقت برای تخصیص و دسته‌بندی واجب است و همان‌طور که واجب بر اساس بود و نبود یک شرط متقدم و یا مقارن حصه حصه و دسته‌بندی می‌شود بر اساس بود و نبود یک امر متأخر نیز می‌توان آن را دسته‌بندی نمود. پس در حقیقت این قیود علت برای واجب نیستند تا اشکال فوق وارد شود؛ بلکه فقط برای تخصیص واجب می‌باشند.

نکته:

برای تخصیص و دسته‌بندی واجب، نسبت به هر یک از مقدمات متقدم و مقارن و متأخر می‌توان چنین مثال زد:

وقتی شارع امر به زیارت برادران دینی می‌کند، می‌تواند بگوید مراد من آن زیارتی است که قبلش به مزور اخبار داده شود (شرط متقدم) و هدیه‌ای برای مزور برده شود (شرط مقارن) و بعد در پی این زیارت من نتایج نباشد (شرط متأخر)؛ پس در حقیقت نسبت به هر یک از این قیود زیارت تقسیم می‌شود به زیارت با اخبار

قبلی؛ زیارت بدون اخبار؛ زیارت، همراه با هدیه بردن برای مزور؛ زیارت بدون هدیه بردن؛ زیارت بدون منت بعدی و زیارت با منت بعدی که در هر سه تقسیم، قسم اول آن مطلوب شارع می باشد.

Scor: ۱۵:۴۲

پاسخ به برخی اشکالات قائلین به امتناع

سؤال: قائلین به امکان شرط متأخر چه جوابی به اشکال قائلین به امتناع، نسبت به شرط متأخر جعل وجوب داده اند؟

جواب: در جواب گفته اند: جعل وجوب، متوقف بر وجود خارجی قیود نیست؛ بلکه همان طور که قبلاً بیان شد برای جعل وجوب و حکم، تصور قیود به نحو تقدیری، کافی است و تصور امر متأخر همیشه مقارن با جعل می باشد و در مقام جعل فرقی بین تصور قیود متقدم، مقارن و متأخر نیست؛ بلکه در مقام جعل، تصور تمام این قیود، مقارن با جعل می باشد؛ لذا محذوری لازم نمی آید.

سؤال: قائلین به امکان شرط متأخر چه جوابی به اشکال قائلین به امتناع، نسبت به شرط متأخر تحقق وجوب داده اند؟

جواب: در این صورت اگر چه باید قید در خارج محقق شود تا وجوب بیاید، ولی از آن جهت که مجعول یک امر اعتباری بیشتر نیست، تأخر علت از معلول در مورد آن ممتنع نمی باشد؛ زیرا این قاعده درباره امتناع تأخر علت از معلول در خصوص امور تکوینی و واقعی می باشد؛ ولی در امور جعلی و اعتباری، امتناع تأخر علت از معلول راه ندارد همان طور که دو اسم متضاد را می توان بر شخصی نهاد.

Scor: ۳۶:۳۲

چکیده

۱. محذور عقلی که در مورد شرط متأخر گفته شده بیانگر این است که شرط به منزله علت و یا جزء علت برای واجب می باشد و علت نمی تواند متأخر از معلول باشد؛ زیرا مستلزم این است که معدوم، علت برای موجود باشد.
۲. قائلین به امکان قید متأخر، آن را نسبت به جعل وجوب، شرط مقارن می دانند؛ زیرا تصور قیود را برای جعل معتبر می دانند و وجود خارجی آن را لازم نمی دانند.
۳. تصور قیود سه گانه متقدم، مقارن و متأخر نسبت به جعل وجوب، همگی مقارن هستند و در این مقام فرقی بین این سه قید نیست.
۴. قائلین به امکان قید متأخر، تأخر قید تحقق وجوب را محال نمی دانند؛ زیرا وجوب را مجعول شارع و یک امر اعتباری می دانند و امتناع تأخر علت از معلول را نسبت به امور جعلی و اعتباری جاری نمی دانند.
۵. قائلین به امکان شرط متأخر، قید واجب را به منزله علت واجب نمی دانند و می گویند شروط واجب، برای تخصیص و دسته بندی واجب می باشد.